

פרק 12 – אמריקה חוקרת

תקנות צי ארה"ב מחייבות חקירה של כל אירוע שמעורבים בו מוות, פציעה, או אובדן או נזק של רכוש הצי.¹ המפקד העליון של הכוחות הימיים של ארה"ב באירופה, אדמירל ג'ון ס. מקקין ג'וניור, הורה להקים ועדת חקירה בנושא תקיפת "ליברטי". אדמירל-משנה אייזק סי. קיד ג'וניור, ששירת אז כעוזר ראש המטה ללוגיסטיקה של המפקד העליון של כוחות בעלות הברית בדרום אירופה, מונה לנשיא הוועדה.² אל"ם ברט מ. אטקינסון ג'וניור, בוגר האקדמיה של הצי, ואל"ם ברנרד ג'יי לאוף, שבשעתו הצטיין ביותר בקרב על האי ווייק במלחמת העולם השנייה, מונו כחבריה. קיד ביקש, שאל"ם וורד בוסטון ג'וניור מצי ארה"ב יהיה יועץ משפטי לוועדה.³ בוסטון, בנוסף למיומנותו כמשפטן בצי, היה טייס ימי במלחמת העולם השנייה, וככזה חרגה בקיאותו מעבר לתחום המשפטי. מניסיונו האישי, הכירו קיד גם כאדם בעל יושרה, שאינו נושא פנים.

הוועדה התכנסה בלונדון 46 דקות לפני חצות ב-10 ביוני 1967, יומיים וכמה שעות לאחר התקיפה, ונגבתה עדות מפי אל"ם ליאונרד רוברט ראיש, עוזר ראש המטה של המפקד העליון של הכוחות הימיים של ארה"ב באירופה. את עבודתה סיימה הוועדה ב-0250 ב-11 ביוני. אדמירל-משנה קיד יצא אז עם אל"ם בוסטון ועם קלדן משפטי למפרץ סודה בכרתים, וב-12 ביוני עלה בים על סיפון "ליברטי", בעת שהיתה בדרך לנמל וולטה במלטה. חברי הוועדה האחרים עלו על "ליברטי" ב-14 ביוני 1967⁴ בוולטה, וב-0730 התכנסה הוועדה על סיפונה.

ועדת החקירה גבתה עדויות מפי 19 עדים.⁵ העדויות המתומללות השתרעו אל פני 158 דפים. 49 מוצגים, המכילים מאות מסמכים ותמונות, התקבלו כראיות. הוועדה סיימה את גביית העדויות במלטה ב-15 ביוני ושבה ללונדון, שם גבתה עדויות נוספות עד 1645 זמן לונדון ב-16 ביוני. את דיוניה סיימה כעבור יומיים ואחר כך הגישה את 52 מימצאים, יחד עם תיעוד דיוניה, לאדמירל מקקין.⁶ המימצאים החשובים היו:

- העדויות הזמינות מצביעות על כך שהתקיפה על "ליברטי" ב-8 ביוני היתה למעשה מקרה של טעות בזיהוי.
- מאוד ייתכן, שמצב הים השקט והמהירות האטית של האוניה הקשו על זיהוי הדגל האמריקני.
- אין כל אינדיקציות זמינות לכך שהתקיפה נועדה להיות נגד אוניה אמריקנית.

עורך הדין של אדמירל מקקין, אל"ם מרווין סְטְרינג,⁷ לא היה מרוצה מנוסח המסמך המרושל והנפוח, שכלל גם טעויות הקלדה, אבל אדמירל מקקין ומטהו הכינו מסמך "אישור ראשון" בן 5 עמודים והורו ל"אייק" קיד להעביר את המימצאים והאישור לראש המבצעים של הצי, אדמירל דייוויד מקדונלד, בושינגטון.⁸ האישור של אדמירל מקקין כולל את ההצהרה הבאה: "15. ההערות המקדימות של הסמכות המכנסת [אדם, שעל פי חוק השיפוט הצבאי של ארה"ב (UCMJ) מוסמך לכנס משפט צבאי – ראו הערה (1) להלן] מוליכות למסקנות כוללות, שהתקיפה היתה למעשה טעות."⁹

תיעוד הישיבות והאישור הראשון של אדמירל מקקין, עם 2 עותקים נוספים, הוכנסו לתיק מסמכים שחובר בשרשרת לידו של אדמירל-משנה קיד, שגם חגר אקדח קליבר 45 בנרתיק כתף. הוא הוסע לנמל תעופה היתרו וטס במחלקה ראשונה של מטוס "פאן אמריקן" לניו יורק. ברגע שהתיישב בכיסאו נרדם, והוא זוכר שהתעורר באמצע הלילה והבחין בדיילת המנסה לכסותו בשמיכה. הוא שאל אותה למעשיה, והיא ענתה שניסתה לכסות את האקדח הענקי שעל חזהו, כי הנוסעת בכיסא שממול נפחדה ממנו. הוא תמיד תהה מדוע ניתן לו האקדח, מאחר שקרוב לוודאי לא יכול להפעילו בעילות כשהתיק קשור לידו.

הוא חזר לישון עד לנחיתת המטוס בניו יורק, שם המתין לו מטוס של הצי, שהטיס לווינגטון. עם נחיתתו נלקח לבית החולים של הצי "בתסדה" שבפרבר הסמוך של מרילנד, והגיע לשם עם שחר. אדמירל מקדונלד התאושש שם מדלקת ראות. קיד העדיף שלא להעירו והמתין מחוץ לחדרו.¹⁰ ברגע שהתעורר מקדונלד ושמע שקיד נמצא שם, קרא לו. כשקיד נכנס לחדר, שאל מקדונלד: "אייק, זה [התקיפה] היה במתכוון?" "לא, אדמירל", השיב קיד והם עברו שניהם על תיעוד הדיונים.¹¹

ב-6 ביולי 1967, כמעט חודש לאחר שוועדת החקירה של צי ארה"ב סיימה את הדוח שלה, הוסיף אדמירל-משנה קיד נספח מבהיר לחקירת "ליברטי" במסר סודי לעיניים אמריקניות בלבד, שם נאמר:

1. נדרשת הוספת הבהרה כפי שמתאים
נספח לחקירת "ליברטי" בעקבות דרישתך להבהרות.
2. [הדברים להלן אומתו על ידי מפקד "ליברטי" סא"ל מקגונגל; רס"ל טכנאי קריפטולוגיה תומפסון; ואתת דיוויד באמצעות סא"ל מקגונגל.
3. [נמחק מכיוון שלא רלוונטי]
4. טוען ש-AA מסט"רים לא נראה, [אני] חוזר, לא נראה על ידי "ליברטי" לפני פגיעת טורפדו.
5. [נמחק מכיוון שלא רלוונטי]
6. [נמחק מכיוון שלא רלוונטי]
7. תומפסון אומר שהתשדורת הויזואלית הראשונה הניתנת לזיהוי מסט"רים שמישהו בליברטי ראה היתה "האם אתם זקוקים לעזרה" ואחריה "האם אתם רוצים שנישאר בהמתנה"...
8. תומפסון מציין [ש]אחרי שפנס האלדיס הוכן לפעולה, מה שקרה אחרי שהגיע לגשר לאחר תקיפות הטורפדו, הדבר היחיד שנשלח באיתות אור לסט"רים היה "לא תודה" בתגובה להצעת העזרה.

ועדת החקירה של צי ארה"ב ביצעה באורח ראוי לציון משימה כשירה ומדויקת של איסוף וניתוח עדויות בקשר לתקיפת "ליברטי" והסיקה מסקנות. החקירה היתה ממצה ולרשות הוועדה עמדו משאבי ארצות הברית. היא לא גבתה ישירות עדויות מפי ישראלים. אף על פי כן, מסקנות הוועדה עמדו במבחן הזמן והן נתמכות ומאושרות מכוח הנתונים שישראל סיפקה מאוחר יותר.

מסורתית, חיי אדם נחשבים בארצות הברית כערך עליון. בימים רגילים כל אובדן נפש חשב לאסון. אבל 1967 לא היתה בגדר "ימים רגילים". ארצות הברית היתה מעורבת בעימות מזוין בווייטנאם, שבמהלכו נהרגו 55,000 מחייליה. בשבוע של 5 ביוני 1967 נהרגו בווייטנאם 187 אנשי צבא אמריקניים. מספר הפצועים הרקיע שחקים. מספרי ההרוגים והפצועים בשבוע של 5 ביוני 1967 לא היו איפוא יוצאי דופן או זרים לציבור האמריקני, שחוה אבידות קשות שכאלה מדי שבוע במרוצת כמה שנים.

הצי רצה לדעת מה קרה. הדאגה היתה מבצעית: איך ומדוע זה קרה, ומה ניתן לעשות למניעת אירועים דומים בעתיד? היחסים בין צבאות ארה"ב וישראל ב-1967, עם שהיו ידידותיים, לא היו קרובים או עצימים, להוציא פה ושם מגעים אישיים כגון היחסים החבריים שנקשרו בין אל"ם חיל האוויר אנתוני פרנה, הנספח הצבאי האמריקני בתל אביב, ועמיתו סא"ל ישעיהו (שייקה) ברקת, ראש מודיעין חיל האוויר הישראלי. באורח דומה, נקשר קשר ידידותי בין אל"ם הצי ארנסט קסטל, הנספח הימי האמריקני, ועמיתו סא"ל מיכאל בלור, קצין הקישור של צה"ל עם נספחים צבאיים זרים.

לוועדה לא הותר לגבות עדויות מהצד הישראלי; תקנות הצי לא חייבו זאת.¹² הוועדה גבתה עדויות רק מפי אנשי סגל אמריקניים ובחנה את האוניה ומוצגים פיזיים. אם, כפי שטוענים מבקרים אחדים, דוח הוועדה התקבל בהשפעת שיקולים או לחצים פוליטיים, קשה להבין מדוע הוא סווג אחר כך כסודי קרוב ל-10 שנים. סביר הרבה יותר להניח, שהדוח סווג בשל נימוקים ביטחוניים או מבצעיים. ממשלת ארצות הברית לא חשה בנוח בשל העובדה שאוניה שלה עסקה באיסוף מודיעין, עובדה שלא משרד החוץ ולא משרד ההגנה רצו

שתיחשף. יתר על כן, למשרד החוץ האמריקני לא היה כל עניין לחזק את התפיסה הערבית, שארצות הברית מעניקה לישראל סיוע צבאי ישיר.

בשל נימוקים שמעולם לא הובהרו, סווגו מימצאי ועדת החקירה, והאישור של מקיין, כסודיים ביותר. סיווגם הוסר רק ב-29 ביוני 1976 – יותר מ-9 שנים אחרי האירוע. משרד העוזר לשר ההגנה (יחסי ציבור) פרסם על כך הודעה לעיתונות ב-28 ביוני 1967, וצירף אליה מסמך מוזר של "תמצית הדיונים", שאינו כולל מימצאים 1 ו-6 של ועדת החקירה ואת סעיף 15 של האישור של אדמירל מקיין. דומה, שה"תמצית" יוצאת מגדרה בפרסום דברים שאינם מופיעים בתרשומות המקוריות של הוועדה. היא גם כוללת טעויות עובדתיות, שתרשומות הדיונים סותרות אותן. התמצית מצינת, למשל, כי "ליברטי" ירתה ממקלעי ה-0.5 שלה על המטוסים וסירות הטורפדו, אבל רק לאחר שהותקפה ונפגעה. "האוניה אכן ירתה על הטרפדות, אבל לפני שתקפו. תמליל עדותו של סא"ל מקגונגל מאשר זאת.

נראה, כי פסקה אחת של ההודעה לעיתונות אפילו סותרת את ממצאים 1, 2, ו-6 של הוועדה. "הקונפיגורציה שלה, כפי שמוצגת בספר הזיהוי הימי הבינלאומי התקני – 'אוניות המלחמה של ג'יינס' - והסימונים התקניים שלה, הספיקו לאפשר למטוסים לזהותה באורח ברור כאוניה שאינה לוחמת, 'ליברטי'".¹³ שתי פסקאות אחר כך מצינת ה"תמצית" ש"אוניה שאינה לוחמת" זאת תירגלה עמדות קרב במשך רוב השעה שלפני התקיפה מהאוויר. כאשר מושמעת אזעקת עמדות קרב באוניה של צי ארה"ב, מכריז נגד המשמרת: "כל הצוות אישיו את עמדות הקרב שלכם." אי-אפשר לאחוז את המקל בשני קצותיו. ייתכן ש"ליברטי" לא חומשה כיאות לקרב, אבל היא היתה אוניית מלחמה על פי הגדרות החוק הבינלאומי. ניתן רק לשער מדוע כינתה אותה ההודעה לעיתונות "אינה לוחמת", והחסירה או עיוותה מספר היבטים משמעותיים של הממצאים האמיתיים של הוועדה.

בעוד צי ארה"ב מפעיל את ועדת החקירה שלו, ניהלה סוכנות הביון המרכזית חקירה משלה על תקיפת "ליברטי", ופירסמה דוח ב-13 ביוני 1967, 5 ימים לפני שוועדת החקירה של הצי סיימה את עבודתה.¹⁴ דוח CIA, שהושלם בתוך 5 ימים, מדויק, ומהווה מסמך מעולה, אבל במרוץ להשלמתו, התעלמה CIA מהעובדה, שבעוד שביוני 1967 חל בושינגטון שעון קיץ, לא כך היה בישראל, ולפיכך, הזמנים בדוח CIA מקדימים בשעה אחת. כך אפוא התקיפה החלה ב-1400 בערך לפי זמן סיני ב-8 ביוני 1967, אבל דוח CIA מתזמן אותה ב-1500.¹⁵ ראש תחנת CIA בתל אביב פיקח על החקירה שקיימה הסוכנות, שהסתמכה על מקורות אמריקניים בישראל ובארצות הברית. המסקנה הראשונית היתה שהתקיפות על "ליברטי" בוצעו בטעות.¹⁶ הסיווג הוסר מתזכיר המודיעין של CIA מ-13 ביוני 1967, אבל תזכיר מאוחר יותר, מ-23 ביוני 1967, נותר מסווג עד 12 בינואר 2004 בשל שיקול לא ידוע. מסקנת CIA, שהתקיפה בוצעה בטעות, קיבלה חיזוק ב-1977 בחליפת מכתבים בין ראש CIA אדמירל טרנר וסנטור ג'יימס ג. אבורק מדקוטה הדרומית. במכתב לראש הסוכנות מיום 18 בנובמבר 1977, הגיש הסנטור את השאילתה הבאה:

לשאלה "5. לבסוף, האוכל לקבל את הערכתך ואת הערכת הסוכנות שאתה עומד בראשה, על סמך מידע שרכשה הסוכנות מכל המקורות, שלפיהן התקיפה הישראלית על יו.אס.אס 'ליברטי' היתה מכוונת או בוצעה בטעות בתום לב?"

אדמירל טרנר השיב במכתב מיום 27 בפברואר 1978: "הערה: 'למיטב שיפוטנו, גם כיום, התקיפה הישראלית לא נעשתה במזיד כלפי ארצות הברית והיתה טעות."

בכל המסמכים בפרשת "ליברטי", נשפך דיו רב על הדמיון בין "ליברטי" ואוניית המלחמה המצרית "אל קוציר".¹⁷ דוח CIA של 13 ביוני 1967 מציין: "אומנם 'ליברטי' ארוכה כ-60 מטר יותר מאורך אונית המטען המצרית 'אל קוציר', אבל טייס נלהב מדי היה עשוי בקלות לזהותה בטעות כאחרת. לשתייהן גופים דומים ותצורות דומות של תרנים וארובה."¹⁸

כמה מומחים ימיים עשויים לחלוק על מסקנת דוח CIA, של "אל קוציר" ו"ליברטי" גוף דומה, כדי להשיב על שאלה זו אין טוב מאשר לבחון את הצלליות של שתי האוניות. בעמוד 40 של מסמך NSA מוצגות תמונות לא מסווגות של "ליברטי" ו"אל קוציר". לכל אוניה תורן לפנים ותורן מאחור, מבנה עילי במרכז וארובה יחידה.

הצלליות הפשוטות המוצגות באיור משקפות את נקודות הדמיון ("ליברטי" למעלה, "אל קוציר" למטה). ראוי להביא בחשבון טייס מטוס קרב בן 21 או 22, שמעולם לא תקף אוניה לפני כן, מתקרב למטרה שכבר זוהתה כאויב במהירות של כ-500 קשר - כחצי מייל ב-4 שניות.

לא רק הצי ו-CIA התעניינו ברצינות יתרה בסיבות לאסון "ליברטי". ראשי המטות המשולבים הודאגו גם הם בשל העובדה, ש-5 מסרים ששוגרו ל"ליברטי" לא הגיעו לתעודתם, והטילו על אלוף צבא ארה"ב ג'וזף ר. רוס לחקור את פרשת הכשל בתקשורת בתחום העובדות. הוא החל בחקירה ב-9 ביוני 1967.¹⁹

בחלק 2, סעיף 1, של הסיכום שלו, ציין רוס 36 "מימצאי עובדות", שלרובם הוסיף הערות הסבר; אולם בהתאם להגדרת המשימה, גנרל רוס לא עסק במימצאים על התקיפות עצמן.²⁰ הצוות שלו אסף, ערך וניתח את כל תעבורת המסרים המשמעותית. רוס עסק אפוא בטעויות ובמחדלים של הכוחות האמריקניים יותר מאשר בחזרה על שכבר עשתה ועדת החקירה שניהל אדמירל משנה קיד. ראשי המטות המשולבים נטרדו בשל אי-יכולת מערכת התקשורת של הכוחות האמריקניים למנוע את האירוע. חקירת רוס ריכזה לקט חשוב ביותר של מסרים, אבל התמקדה בכשלים ובאחריות של מערכת התקשורת של הכוחות האמריקניים. הדוח של רוס מהווה משום כך מסמך רב-ערך בחקירת תקרית "ליברטי".

החקירה המסתורית והחמקמקה מכל החקירות העכשוויות היתה זו של קלארק קליפורד, שעמד בראש המועצה המייעצת בנושאי מודיעין חוץ לנשיא, והיה יועץ קרוב לנשיא ג'ונסון.²¹ הנשיא, באמצעות היועץ לביטחון לאומי וולט רוסטאו, שאל את קליפורד שתי שאלות:

1: מי ירה את הירייה הראשונה במלחמת 1967?

2: ההיתה התקיפה של "ליברטי" מכוונת או טעות?

תשובת קליפורד לשאלה הראשונה נותרה מסווגת, אך ההנחה הרווחת היא שהוא הסיק שישראל ירתה את הירייה הראשונה.²² תשובת קליפורד על השאלה האם התקיפות היו מכוונות או מוטעות נותרה מסווגת "סודית ביותר" עד שמחבר ספר זה הביא לידי הסרת הסיווג ב-25 באוקטובר 1995.²³

דוח קליפורד ציין את המסקנות הבאות:

1. המידע הזמין עד עתה לא משקף שהפיקוד העליון הישראלי ביצע התקפה יזומה על אוניה [שידועה כ] אמריקנית...

4. המסקנה הטובה ביותר נוכח העובדות הזמינות היא שהיו כשלים גסים ובלתי-נסלחים בפיקוד ושליטה של גורמים ימיים ואוויריים ישראליים.

6. ההתקפה על "ליברטי" שבוצעה ללא התגרות מהווה מעשה בוטה של רשלנות גסה שממשלת ישראל חייבת להיות אחראית לה במלואה, והסגל הצבאי הישראלי המעורב צריך להיענש.²⁴

בסופו של דבר, מנקודת מבט אמריקנית, קליפורד לא גילה תכנון מראש כלשהו אלא "כשלים בלתי נסלחים" המהווים "רשלנות גסה" מצד סגל כפיף צבאי ישראלי. להלן המשיך וקבע: "5. אין כל הצדקה לכשל של צה"ל – שהפגין יעילות מעולה בכל מקרה אחר במהלך המלחמה – בוודא אתראה מיידית לכל הגורמים המתאימים בצה"ל על העובדה שיש באזור אוניה אמריקנית."²⁵

בראיון עם מחבר ספר זה נזכר קליפורד, שתקיפת "ליברטי" היתה "פרשה רגישה מעין כמיה".²⁶ הוא השיג מידע ממשדד ההגנה, ובתום חקירתו הסיק שהתקיפה היתה טעות, ולמעשה מקרה של "חוק מרפי".²⁷ הוא ציין, כי חקירתו נעשתה ללא מטה וכי לא ביקר בפנטגון. הוא נזכר, כי נכח בכמה ישיבות של הבית הלבן,²⁸ וכי אחרי "בחניה של חומר והקשבה לחומר מוקלט אלקטרונית, אפשר לקבוע ככל הנראה שזאת היתה תאונה."²⁹

קליפורד פרסם ב-1991 את זיכרונותיו בספר *Counsel to the President* ("יועץ לנשיא"), בנושא תקרית "ליברטי" נאמר שם:

לא היו כל ראיות שהרמות הגבוהות ביותר של ממשלת ישראל היו מודעות לזהות האמיתית של "ליברטי" או לכך שהתקיפה מתנהלת. יחד עם זאת, איש לא יכול להוכיח כי לא ידעו.

המסקנה הטובה ביותר על סמך העובדות הידועות לי היא שהיו כשלים בלתי נסלחים מצד צה"ל.³⁰

זמן קצר לאחר תקרית "ליברטי", קיימה ועדת הסנאט ליחסי חוץ 3 ימי גביית עדויות על הצעה מס' 1872 S לתיקון תקנת סיוע החוץ מ-1961. נושא "ההתקפה הישראלית על יו.א.ס.א.ס.א.ס." הועלה לדיון על ידי סנטור בורק בלייקמור היקנלופר ממדינת איווה,³¹ שמעולם לא נחשב לאוהד ישראל.³² שר ההגנה רוברט ס. מקנמרה העיד לפני הוועדה:

במקרה של תקיפת "ליברטי", מסקנת הגוף החוקר בראשות אדמירל של הצי, שבו יש לי אמון רב, היתה שהתקיפה לא היתה מכוונת. קראתי את דוח החקירה, ואני תומך במסקנה זאת.... זאת לא היתה החלטה מודעת מצד ממשלת ישראל.

סנטור היקנלופר: אולי לא...

השר מקנמרה: אין כל ראיות שאלה שתקפו את "ליברטי" ידעו שהם תוקפים אונייה אמריקנית, ויש כמה ראיות נסיבתיות לכך שהם לא ידעו זאת.... סנטור היקנלופר, אני לא רוצה לשאת את הלפיד בשביל הישראלים. זאת היתה טעות בלתי נסלחת בשיקול דעת.... וטעות בלתי נסלחת של טקטיקה מקצועית. אני רק הייתי מדגיש לפניך, שבאותו זמן הכחשתי שפגענו באונייה רוסית בנמל האיפונג [כך במקור], והסתבר שטעיתי. טעויות אלה קורות. לא היתה לנו כל כוונה לתקף אונייה רוסית, כשם שככל הנראה לא היתה לישראל כוונה לתקף אונייה אמריקנית.³³

הקונגרס, בניגוד לכמה טענות, התייחס בחומרה לתקיפת "ליברטי" ובחן את האירועים סביב התקיפה 5 פעמים. ב-1 בפברואר 1968 אחר הצהריים, בבית המשרדים הישן של הסנאט, בשימוע שהתנהל בוועדת הסנאט לכוחות המזוינים, שוב הופיע שר ההגנה מקנמרה, מלווה בגנרל ארל ג. ווילר, יו"ר ראשי המטות המשולבים. הם באו לשם להעיד על תקרית "פואבלו" המאוחרת יותר, שבה אוניית איסוף מודיעין אמריקנית נשבתה בידי צפון קוריאה.³⁴ סנטור סטיוארט סימינגטון ממיזורי שאל את מקנמרה על מתן סיוע אווירי ל"פואבלו" בשעת מצוקתה. בתגובתו השווה מקנמרה את תקרית "פואבלו" לתקיפת "ליברטי":

סוג אי-הוודאות המשתררת במצב ממין זה מודגם על ידי תקרית "ליברטי". כשהותקפה "ליברטי", היה לנו כוח משימה בים התיכון. קיבלנו כאן בפנטגון מסר בזק בשעת התקיפה. בחנו את המצב. תגובתי הראשונה – זאת השאלה שמיד הצבתי לראשי המטות המשולבים - היתה: האם לא סביר שהותקפה בידי כוחות סובייטיים?

ידענו את מיקומם של כוחות סובייטיים מסוימים באזור. כמובן שהתגובה הראשונית, מכיוון שידענו את מיקומם, היתה אמורה להיות תקיפת כוחות אלה. אבל תוך 30 עד 45 דקות, הסקנו שתקיפה סובייטית לא היתה סבירה.

השאלה הברורה הבאה היתה האם "ליברטי" הותקפה בידי המצרים. מי עוד היה עלול לעשות זאת, אם לא הסובייטים או המצרים? ובכן, גם זה לא היה נכון. נדרש לנו זמן-מה לגלות זאת.

מה שרצוני להבהיר לכם הוא שקשה מאוד למפקד שאינו בשטח לדעת מה קרה ואיך היה עליו להגיב.³⁵

תמלילי שימועים אלה מורים על דאגה אובייקטיבית, לא-מפלגתית לגיבוש מידע על פיקוד ושליטה צבאיים.

גם בית הנבחרים האמריקני התעניין בפרשת "ליברטי". בוצעו שימועים לפני תת-הוועדה למשרד ההגנה של ועדת בית הנבחרים להקצבות, ב-8 באפריל 1968. אחרי שרא"ל ריצ'רד פ. קלוקו מחיל האוויר פתח בהרצאת פתיחה, ציין חבר הקונגרס רוברט לי פולטון סייקס מפלורידה, כי ברצונו לשוחח על מערכת התקשורת הגלובלית של משרד ההגנה "בדגש על תקרית 'ליברטי'". הוא אמר: "ניתן לקבוע מסקנה כללית מדוחות המטה, שהיכולות המבצעיות וההפעלה של מערכת התקשורת של משרד ההגנה פשוט אומללות, וניהול המערכת טעון שיפוץ כולל".³⁶

סוליס הורביץ, עוזר שר ההגנה (מינהל), העיר, כי הן חקירת משרד ההגנה והן השימוע של ועדת ההקצבות התמקדו בפגמים במערכת הקיימת, שהותירה את "ליברטי" בנתיב הסכנה. עדויות ושימועים רבים נדרשו לא רק לתקרית "ליברטי" אלא גם להיבטים אחרים של תקשורת משרד ההגנה, כגון מבנה, נהלים, וציוד, וזאת בנוסף לבעיות בווייטנאם. אבל דומה שהדיון תמיד חזר ל"ליברטי". ראוי לציון הערתו של חבר הקונגרס ג'ון ג'ייקוב רודס מאריזונה:

התיעוד מעיד על עצמו ככל הקשור לטיפול במסר הזה ל"ליברטי". זאת היתה קומדיה של טעויות. אפילו קומדיה מוסיקלית שהיתה נכתבת על כך לא היתה קולעת יותר.

זה היה יכול להיות מצחיק, לולא היה זה כה טרגי. ראו נא, לרשותנו מערכת התקשורת המתוחכמת ביותר שהיתה לאנושות אי פעם, אך ייתכן שהיא כה מתוחכמת עד שאיננו יודעים איך להפעילה.³⁷

לפי הדוח המודפס שלה, נראה שוועדת ההקצבות חשה כי ראשי המטות המשולבים והצי התנהלו בדחיינות מסוימת. למרות שהוועדה אימצה "תמצית מחקר",³⁸ ניכר כי חקירה של התקשורת הגלובלית בידי ועדת בית הנבחרים לכוחות המזוינים ב-1971 נוסדה על רקע אי-שביעות רצונה משיתוף הפעולה של ראשי המטות המשולבים והצי עם חקירה קודמת זו.

דוח ועדת בית הנבחרים להקצבות פורסם חלקית ברשומות הקונגרס תחת הכותרת "'קלקול' בתקשורת של הצי גרם לנוכחות יו.אס.אס. 'ליברטי' מול חוף סיני'".

להלן ציטוט מדוח זה:

"מר הלפרן: כבוד היושב ראש, הזדעזעתי מן העובדה ש'קלקול' בתקשורת של הצי הוליך לנוכחות יו.אס.אס. 'ליברטי' מול חוף סיני ביוני 1967, שם זוהתה בטעות כספינה מצרית והותקפה על ידי טרפדות ומטוסים ישראליים".³⁹

בעוד שסיווגן של כמעט כל החקירות האחרות בפרשת "ליברטי" הוסר, לפחות בחלקו, חלק של הדוח שלעיל נותר מסווג בדרגה גבוהה ביותר. כל המאמצים להסרת הסיווג של שאר הדוח לא צלחו.⁴⁰

ב-1971 ביצעה תת הוועדה של בית הנבחרים לחקר הכוחות המזוינים חקירה של כשלי התקשורת הגלובלית של משרד ההגנה.⁴¹ דומה, שבחקירה זאת הגיעה לשיא ההתעניינות בתקשורת הצבאית האמריקנית שהחלה בדוח רוס ב-1967 ונמשכה והורחבה על ידי ועדת הסנאט לכוחות המזוינים ועל ידי ועדת בית הנבחרים להקצבות ב-1968. הדאגה למצב התקשורת הוחמרה בעקבות תפיסת "פואבלו" ב-1968 והפלת מטוס איסוף מודיעין של הצי EC-121 ב-1969.

הפרק בדוח המסכם של החקירה המתייחס ל"ליברטי" חשוב ומאלף ביותר. אף על פי כן, נפלו בו כמה שגיאות. למשל, הוא מציין שמספר פצועי ליברטי היה 75, שעה שהמספר הנכון היה 171.⁴² הדוח עוקב אחר כל אחד מחמשת המסרים שעוכבו, מקטלג את הנתיב הספציפי של כל אחד ואחד מהם, וקובע את הסיבות לעיכובים שחלו בהגעתם. הדוח מאשר, שנעשו מחיקות מהדוח בהמלצת משרד מינהלת סקירת ביטחון של משרד ההגנה.⁴³ אדמירל-משנה פרנסיס ג'. פיצפטרק, עוזר ראש המבצעים של הצי לתקשורת, והחבר מספר 2 בצוות הדוח של רוס, העיד עדות מקפת בישיבה סודית של הוועדה,⁴⁴ ובמהלכה מסר כמה עובדות וגירסות שבסופו של דבר נמחקו מסיבות ביטחוניות מהדוח שפורסם.

הוועדה הזדעזעה לשמע עדותו של אדמירל פיצפטרק, שלפיה לא היה ביוני 1967 פרוטוקול כלשהו בין תחנות התקשורת הצבאית בפנטגון ובין צי ארה"ב לשליחת מסרים לאוניות. צי ארה"ב שלח מדי יום מסרים ל"שידור לצי" (fleet broadcast) באמצעות מערכת התקשורת שלו. הצבא שלח בנדר מסרים לאוניות, ובמקרים הספורים שעשה כן, המסרים היו לאוניות באיזור וייטנאם. ככל הנראה, זאת הסיבה שהמסרים נותבו לתחנת התקשורת של הצי בפיליפינים.

על מנת להעריך טוב יותר את תוכן הדוח, צריך להבין כי בשל סיבה כלשהי, למרות העובדה שלרשות ארצות הברית עומד הצי המובחר בעולם, התקשורת השגרית שלו עם אוניותיו ברחבי העולם היתה לקויה (אפילו לא מכבר במלחמת המפרץ) באורח מעורר רחמים. תא"ל (דימ') רוסקו קוגיל אמר בהרצאה שנשא באוניברסיטת הרוורד על מצב התקשורת של הצי בזמן מלחמת המפרץ: "ואז החל מבצע 'סופה במדבר'. אכן, חלה אצלי הצטברות של מסרים כשהמלחמה החלה, בעיקר בשטח הקדימות והשגרה ובעיקר עם צי ארה"ב, שעדיין ננעל עם התקשורת שלו אי-שם במאה ה-17".⁴⁵

ב-1967 נכתבו שידורים לצי ומסרים אחרים בטלטייפ [טלפרינטר/טלקס]. מסר שסווג עד לדרגת "סודי" הוקלד לתוך מכשיר הטלפרינטר, ואז הוצפן אוטומטית ושודר. המסר שהתקבל פוענח אוטומטית והודפס, ותהליך זה נקרא "הצפנה מקוונת". אבל מסר שסווג "סודי ביותר", הוצפן ידנית לאחר הקלדתו, וכשהתקבל, פוענח ידנית ואז הודפס. זה נקרא "הצפנה לא-מקוונת".

תהליך ידני לגמרי זה (שהיה מלווה בסבירות מובנית גבוהה יותר לטעויות אנוש) היה כרוך בסיכוי גדול יותר לעיכוב בהבנת פקודות ששודרו במברקים הנדירים שסיווגם היה "סודי ביותר", שנשלחו במערכת "שידור לצי" ליחידות ברמה שנייה דוגמת "ליברטי".

משום כך, כמה מה"מציאות ומסקנות" של דוח תת הוועדה החוקרת לכוחות המזוינים של בית הנבחרים ראויים לציון:

1. ערכן של מערכות תקשורת לא עולה על רמתם של מפעיליהן ושל המשתמשים בהן בתהליך קבלת החלטות בפיקוד ושליטה.

b. מערכת התקשורת הלוויינית של משרד ההגנה לא תגיע ליכולת מבצעית עוד זמן מה. מערכת זו מפגרת כמה שנים מאחרי מערכות מסחריות.

g. הזמן שנדרש לעיבוד מסרים, לפני ואחרי שידורם האלקטרוני, מנע כל התקדמות משמעותית בזמן "מהכותב-אל-הקורא", למרות התקנת ציוד מיתוג אוטומטי. הסטטיסטיקה מלמדת כי בממוצע נדרשות 70 דקות לעיבוד מסר "בזק", בעוד שהזמן הממוצע לתקשורת אלקטרונית של מסר כזה הוא 5 דקות בלבד.

2. מערכות תקשורת של משרד ההגנה שאינן מגיבות עיכבו ביצוע החלטות פיקודיות ועיכבו העברת מידע לגורמי פיקוד במצבים בינלאומיים קריטיים.⁴⁶

לפי תמצית הדוח, התנהל בין חבר בית הנבחרים דורוורד סי. הול ממיזורי ורא"ל ריצ'רד פ. קלוקו,⁴⁷ מנהל סוכנות התקשורת של משרד ההגנה, הדיון הבא:

מר הול: הנקודה המכריעה הוא לשאול את הגנרל שאלה אחת. לאור תסריט נוסף כמו "ליברטי", האם אתה עומד על דעתך, שעשכשיו תהיה לנו התקשורת הדרושה להשלים באורח מיידי ואפקטיבי את החלטת הפיקוד?

גנרל קלוקר: לא אדוני, איני יכול להבטיח זאת.

מר הול: אם כך, אנו בבלגן מהגיהנום, כבוד היו"ר.⁴⁸

הבעיה של תקשורת לקויה לא היתה ייחודית לתקריט "ליברטי". המלחמה בין ארצות הברית ואנגליה ב-1812 הסתיימה ב"אמנת ג'נט" שנחתמה ב-24 בדצמבר 1814. אבל לא ניתן אז להעביר מידע זה לכוחות הלוחמים בעוד מועד, והתוצאה היתה קרב ניו אורלינס ב-8 בינואר 1815 שניטש 15 יום אחר תום הלחימה הרשמית ובו נהרגו 71 אמריקנים ו-289 בריטים. יכולות התקשורת השתפרו במרוצת הזמן עד למצב שתיאר תת-אדמירל ג'ון מ. מקקונל, סגן מנהל CIA, בסמינר בין צבאי של מכון צי ארה"ב בסוויטלנד, מרילנד, ב-27 ביוני 1995. אדמירל מקקונל אמר שם: "כיום, מסרים המיורטים בשדה הקרב בדרך כלל מורכבים מכדי שיטופלו בשדה הקרב. זה דורש כוח מיחשוב ניכר. השיגרה שלנו היא להביאם ל-NSA, לעבדם שם ככל הנדרש ואז להחזירם לשדה הקרב. ביוגוסלביה נדרשו לנו לשם כך 12 שניות. בכמה מקומות אנו עושים זאת ב-3 שניות בלבד." לרוע המזל, ב-1967 דמתה יכולתה של תקשורת צי ארה"ב לזאת של 1812 יותר מאשר לזו של 1995.

העניין בתקיפת "ליברטי" התעורר מחדש בשלהי שנות ה-1970 עם פרסום מאמר מאת ריצ'רד ק. סמית בכתב העת *Proceedings* של מכון צי ארה"ב ביוני 1978, ועם הופעת ספרו של ג'יימס מ. אנס "הסתערות על ליברטי" ב-1979.⁴⁹ כמה סנאטורים התרשמו מן המידע, וב-1979 נדונה תקריט "ליברטי" בוועדה המיוחדת של הסנאט למודיעין. יושב ראש הוועדה היה בירץ' ביי מאינדיאנה; סגן היו"ר היה ברי גולדוטר מאריזונה. הוועדה החלה את החקירה בשיגור צוות חוקרים לישראל לגביית עדויות ולאיסוף חומר שסיפקו חיל האוויר וחיל הים הישראליים. החוקרים הורשו לראיין את הטייסים שתקפו את "ליברטי", והללו ישבו מאחורי פרגוד לבלי יזוהו. [מחבר ספר זה נפגש עם שלושה מהטייסים (הרביעי, משה המרמרש, נהרג ב-1979) פנים אל פנים וראיין אותם, והוא הלא-ישראלי היחיד שעשה זאת. שמותיהם הותרו לפרסום מאוחר ותר, כמצוין במספר מקומות בספר זה]. בתגובה לחקירה זו הכינה מחלקת ההיסטוריה של צה"ל דוח על תקריט ליברטי,⁵⁰ שם צוין כי "מינה הקונגרס האמריקני ועדה, בראשותו של עדליי סטיבנסון [השלישי] ועליה הוטל לחקור את הפרשה ולפרסם את תוצאות חקירתה."^{51*}

זאת היתה פעם יחידה, שחקירה אמריקנית רשמית ערכה בירורים ואספה מידע עובדתי בישראל בנושא תקיפת "ליברטי". אף שהוועדה שמעה את הטיעונים והעדויות שנאספו, אין בנמצא כמעט שום תיעוד לחקירתה.⁵² קיימת תכתובת ענפה שהתנהלה בין ה-CIA וחברי ועדה שונים. מספר קצינים בצה"ל זוכרים את החקירה ואת ביקורי צוות חוקרי הוועדה בישראל.⁵³ ככל הנראה, חרף החקירה המאומצת שביצעה, לא מצאה הוועדה ראיות מספיקות להצדקת בדיקת טענותיהם של סמית ואנס, ועבודת הוועדה הסתיימה בלא כלום ואף בלי לפרסם דוח.⁵⁴ כך נותרה על כנה העמדה הרשמית של ממשלת ארה"ב כפי שאומצה בידי הנשיא ג'ונסון ונשארה מקובלת על הנשיאים ניקסון, פורד, קרט, ריגן, בוש (הנשיא ה-41), קלינטון, ובוש (הנשיא ה-43).

באותה מסגרת זמן התרחשו שני אירועים אחרים, שדומה כי איששו את מסקנת הוועדה. ראשית, מחלקת ההיסטוריה של צה"ל הכינה ופרסמה גרסה רשמית ישראלית של תקיפת ליברטי, שכותרתה "תקריט תקיפת הליברטי". מסמך זה נדרש במיוחד למסקנות ועדת הקונגרס האמריקני לחקירת תקריט "ליברטי". המסמך ישראלי, עדיין מסווג, נמסר לממשלת ארה"ב, וסימן את תחילת הרפיית מעטה החשאיות ושחרור מידע על תקריט "ליברטי".

שנית, בתוך מסגרת זמן זאת יישב משרד החוץ האמריקני את תקריט "ליברטי" עם ישראל בחליפת מסרים דיפלומטיים, שקיבלו ללא עוררין את העמדה הישראלית הדוחה הודאה באשמה כוללת על התקריט. האם קיבל משרד החוץ האמריקני נתונים כלשהם מהוועדה המיוחדת של הסנאט? מסמכים של משרד החוץ האמריקני, שסיווגם כבר הוסר, לא מציינים שעבר מידע כזה מהוועדה למשרד החוץ.

הסוכנות לביטחון לאומי, מוסד חשאי ביותר, פרסמה על תקריט "ליברטי" מסמך בן 77 עמודים, 14 שנה לאחר התקריט. כתבו אותו שני פקידי NSA לאחר שפרשו – ויליאם ד. גרהרד והנרי מ. מילינגטון. סיווג המסמך – "סודי ביותר" – הוסר חלקית וקטעים מתוכו שוחררו ב-1983.⁵⁵ הסיווג הוסר חלקית יותר מפעם אחת מאז 1983 – בעקבות בקשת מחבר ספר זה על פי תקנת חופש המידע ושחרר חלק נוסף שלו ב-2 ביולי 2003, ושוב שוחרר חלק ביוזמת NSA עצמה ב-6 ביוני 2007. בדיקה להסרת סיווג המסמך נקבעה ל-2011, אבל עד כה היא לא הניבה תוצאות.

אכן, חלקי המסמך שסיווגם הוסר חשפו אוצר בלום של נתונים ושיקפו נכונות רבה יותר מצד NSA להכיר בחלקה באחריות לתקריט. במבוא לדוח, שנכתב בידי וינסנט ג'יי ווילסון הבן, היסטוריון ראשי ואחראי

לפרסומים ב-NSA, נאמר: "הזמן שחלף איפשר למחברים לבחון מחדש את תקרית 'ליברטי' באובייקטיביות ולענות על מספר שאלות מטרידות. המחברים סוקרים את ההיגיון הטכני שביסוד משימת 'ליברטי', את פרטי הטעות הישראלית, את פרטי כשלי התקשורת האמריקנית, ואת נרטיב התקיפה [נמחק] והלקחים שיש להפיק מהתקרית."

עותק של תוכן העניינים הלא מסווג של המסמך, השמור בארכיון הלאומי של ארה"ב, מציין, שבעמוד 38 בפרק 5, מציג הדוח את האשמות התובע הישראלי ברשלנות, אבל עמוד 38 של המסמך כפי שנמסר מהארכיון הלאומי נותר מצונזר, מלבד תמונה של טרפדת ישראלית מהדגם שתקף את "ליברטי". עותקים מסוימים לא-מצונזרים של פרק 5 נמצאים בחזקת מספר אנשים. המסמך כולל תמונות לא מסווגות שמהן הוכנו הצלליות של כלי שיט המובאות בעמוד 49.

המסמך מסכם ביחס לישראלים:

(בלמ"ס [בלתי מסווג]) השופט קבע, שבכל נסיבות המקרה אין לראות את התנהלות הקצינים הימיים הישראליים המעורבים בתקרית "ליברטי" כבלתי הגיונית במידה העשויה להצדיק האשמות שיצדיקו משפט.

(בלמ"ס) בחינה מחדש של ההסבר הישראלי לכך שכוחות האוויר והים הישראליים תקפו את "ליברטי", חושפת טעויות מבישות הן בהערכות פיקודיות והן בנהלים מבצעיים.⁵⁶

אין ספק, שהסוכנות לביטחון לאומי של ארה"ב כעסה על ישראל עקב מות איש סגל שלה בנוסף למותם של 33 אנשי הצי על סיפון אונייה ששלחה לאזור הלחימה ולא הצליחה להסיגה בעוד מועד כדי למנוע אסון.⁵⁷ ל-NSA, כמו לצי, יש מעורבות רגשית בתקרית "ליברטי". עובד אזרחי שלה, אלן בלו, נהרג על סיפון האונייה, והתוכניות שלה שובשו. היה קל להבין את עמדת NSA אילו פסלה את ההסבר הישראלי בשל המהלומה הישירה שהנחית האירוע על הסוכנות ומתוך שרבים מאנשי הסגל שלה בוודאי הכירו את אלן בלו. אף על פי כן, NSA לא נכנעה לרגשות וסיכמה בדוח שלה, כי "ליברטי" זוהתה בטעות כאונייה מצרית כתוצאה של "שיקולים מוטעים וטעויות מבישות".⁵⁸

ביוני 1991, ביום השנה ה-24 לתקרית "ליברטי", קיימה אגודת ותיקי "ליברטי" את המפגש השנתי שלה בווישינגטון הבירה. ראש המטה של הנשיא בוש, ג'ון סונונו, נעתר להיפגש עם הוותיקים בגן הוורדים של הבית הלבן. בקרב המתכנסים שררה ציפייה עזה, שבהזדמנות זו יוכלו להגיש לנשיא מסמך המפרט את טענותיהם. ואולם הנשיא לא הצטרף אליהם בגן הוורדים, ומה גם שהוא כבר גיבש את עמדתו לגבי תקרית "ליברטי" וביטא אותה במכתב מהבית הלבן מ-5 בספטמבר 1991, שם נאמר במפורש: "חקירה יסודית של תקרית יו.אס.אס. 'ליברטי' נערכה, והמסקנה היתה שזה היה מקרה טרגי של זיהוי מוטעה. אין כל בסיס של ממש לפתוח את העניין מחדש".⁵⁹

ג'ון סונונו הפנה את ותיקי ליברטי לחבר הקונגרס ניקולס מברולס, יו"ר תת הוועדה של בית הנבחרים לחקירת הכוחות המזוינים, וב-1 ביולי 1991 הם שלחו לו מכתב, וביקשו עריכת חקירה של תקרית "ליברטי". המכתב כלל 22 נקודות לחקירה, שלרובן היה קשר קלוש עם הנושא שעל הפרק - האם התקיפה בוצעה בטעות או לא - למשל, אחת מהן היתה: "הצלב האדום האמריקני סירב לכבד את בקשות שורדי יו.אס.אס. 'ליברטי' לעדכן את שארינו הקרובים במצבנו".⁶⁰

אין ספק, למכתב הוותיקים שנתמך בידי ראש המטה של הנשיא היה משקל פוליטי מסוים. חבר הקונגרס מברולס יזם את השאלת רוי. גיי קירק ממשרד מבקר המדינה (GAO), אחת מזרועות החקירה של הקונגרס, ופתח בעזרתו בחקירה שנמשכה כמעט שנה. וורן נלסון, איש צוות חבר הקונגרס מברולס, שהיה בעל סיווג בטחוני "מילת קוד" - הגבוה מ"סודי ביותר", בדק את דוח קליפורד, בעת שעדיין היה מסווג, ואת מסמך NSA הגולמי, ואישר לקירק שאף לא אחד מהם כלל אישור כלשהו לתיאוריה של תקיפה מכוונת.⁶¹ קירק עצמו השיג אחר כך את דוח קליפורד וקבע שאינו משמעותי. בסופו של דבר, הסיקה תת הוועדה שקמה ביוזמת מברולס כי התקרית כבר נחקרה במלואה, כי לא נמצאו כל ראיות לאישוש ההאשמות שהעלתה אגודת ותיקי "ליברטי", וכי אין כל סיבה לביצוע חקירה נוספת. תת הוועדה לא ניסחה דוח מסכם.

בסך הכל נחקרו התקיפות בידי ועדת חקירה של הצי, בידי CIA, בידי NSA, בידי ראשי המטות המשולבים, ובידי המועצה המייעצת של הנשיא למודיעין חוץ, ובבדקו על ידי הקונגרס ב-5 הזדמנויות. כל חקירה רשמית הסתיימה במסקנה שהתקיפות היו טעות טרגית, או שלא נמצאו ראיות כלשהן שהתקיפות היו משהו אחר. 7 נשיאי ארה"ב – 3 דמוקרטים ו-4 רפובליקנים – צידדו במסקנה זו.⁶² מסקנות החקירות הרשמיות, וכמוהן העמדות הנשיאותיות, נותרו זהות ועקביות. תקרית "ליברטי" היתה טעות טרגית. אין ראיות סותרות של ממש.

¹ בסעיף 135 של "התקנון האחיד של משפט צבאי" (UCMJ) נאמר: ניתן לכנס ועדות חקירה לחקר עניין כלשהו על ידי כל אדם המוסמך לכנס משפט צבאי כללי (משפט צבאי בדרגה החמורה ביותר), או על ידי כל אדם אחר שמונה בידי השר המתאים לאותו מטרה, וזאת בין אם המעורבים בעניין ביקשו חקירה כזאת ובין אם לא.

ב-10 ביוני 1967 חתם מפקד הכוחות הימיים של ארה"ב באירופה, אדמירל ג'ון ס. מקקין, על פקודה המופנית לאדמירל משנה אייזק ס. קיד, לכינוס ועדת חקירה לבדיקת הנסיבות הכרוכות בתקיפת יו.אס.א. "ליברטי" ב-8 ביוני 1967. הפקודה התייחסה לסעיף 0402 במדריך הפרקליט הימי הראשי (JAG). הוועדה "הונחתה לחקור את כל העובדות והנסיבות הרלוונטיות שהוליוו לתקיפה והכרוכות בה; הנזקים שנגרמו בתוך כך; ומקרי המוות והפציעה של אנשי הצי."

² אבותיהם של אדמירל מקקין ושל אדמירל קיד היו בני אותו מחזור באקדמיה של הצי. גם מקקין וקיד היו בוגרי האקדמיה, אבל מקקין סיים את האקדמיה למעלה מ-10 שנים לפני קיד.

³ רס"ן אלן פיינגרש מונה לעוזר היועץ המשפטי של ועדת החקירה במכתב של מפקד הכוחות הימיים של ארה"ב באירופה לאדמירל-משנה קיד, שבו הורה על הקמת ועדת החקירה. מעניין לציין, שלמרות שוורד בוסטון היה עורך דין מוסמך על פי ה-UCMJ, לא היתה לאלן פיינגרש הסמכה כזאת והוא הוגדר כקצין ימי במסלול פיקודי.

⁴ שאר חברי הוועדה פגשו את האוניה בוולטה ב-14 ביוני 1967, אבל תמליל ועדת החקירה של צי ארה"ב מציין בטעות 13 ביוני 1967.

⁵ רשימת העדים, שעדויותיהם מופיעות בתרשומת הוועדה בדף הנקוב: אנשי צוות ליברטי מסומנים בכוכבית.

2	אל"ם ר.ל. ריית
12	סג"ם ד.ג. לוקס *
31	סא"ל ו.ל. מקגונגל *
55	סגן (מיל") ל.ס. פיינטר *
59	סג"ם (מיל") ג'.ד. סקוט *
63	סרן ג'.ה. גולדן *
68	סג"ם מ.פ. או'מלי *
72	סגן (מיל") מ. מ. ווטסון *
74	סרן (מיל") ד"ר ר.פ. קיפר *
87	טכנאי קריפטולוגיה רס"ל ה.ג'. תומפסון *
91	טכנאי קריפטולוגיה רס"ל ל.פ. למקין *
94	אלחוטן רס"ל ו.ל. סמית *
99	סא"ל אי.א. פלטצק
101	אל"ם ר.ל. ארתור
105	טכנאי קריפטולוגיה שני ג'.פ. קרפנטר *
114	סרן מ.ה. בנט *
117	טכנאי קריפטולוגיה שני ט.ל. לונג *
122	נגד בכיר ג'.ב. וויקאם
124	סא"ל ו.ל. מקגונגל * (זמן שוב)
139	אל"ם ר.ל. ריית (זמן שוב)
154	סא"ל ס.ג'. ג'ורגנסן

⁶ אדמירל ג'ון ס. מקקין ג'וניור היה אביו של הסנטור ג'ון ס. מקקין מאריזונה.

⁷ סא"ל מרווין סטרינג, היועץ המשפטי במטה של אדמירל מקקין, היה פרפקציוניסט. הוא התנגד למתכונת המסמך, אבל התנגדותו נדחו על ידי מקקין וסגנו ואדמירל ויילי, שהתעסקו בעיקר במסקנות ובהעברת הדוח לראש

המבצעים של הצי בווינגטון. סטרינג התמנה מאוחר יותר ליועץ המשפטי הראשי של הצי, ושירת בתפקיד זה בין 1974 ו-1976.

למען הדיוק, הדוח היה צריך להימסר לראש המבצעים של הצי בפנטגון, שאינו בווינגטון הבירה אלא בסמוך, מעבר לנהר פוטומק בארלינגטון, וירג'יניה (מקובל להתייחס לפנטגון כאילו הוא בווינגטון, אלא אם כן יש משמעות למיקומו בווינגטון). רק לעיתים רחוקות מציינים העיתונות והציבור את ההבחנה).

אישור ראשון של דוח ועדת החקירה של צי ארה"ב על ידי אדמירל ג'ון מקקין, מפקד הכוחות הימיים של ארה"ב באירופה.

ראיון עם אדמירל אייזק ס. קיד ב-18 באפריל בווינגטון הבירה. כאשר ראיון מחבר ספר זה את תת-אדמירל דון אנגן, שאל אותו הלה אם ראיון את אדמירל קיד. כשנאמר לאנגן שקיד נמנע בעבר משיחה בנושא זה, הציע אנגן להכיר בינו לבין מחבר זה. בעקבות היכרות זאת, תיאם מחבר ספר זה פגישה עם קיד במועדון הצבא והצי בווינגטון הבירה. זאת היתה הראשונה בפגישות רבות של מחבר ספר זה עם אדמירל קיד, בביקוריו בבית האדמירל ובשיחותיו הטלפוניות עמו. לסיוע שהעניק אדמירל קיד להשלמת עבודת מחקר זאת נודע ערך עצום.

כאשר ראיון מחבר ספר זה את אדמירל מקדונלד ב-29 ביוני 1990, תיאר הלה את אדמירל קיד כ"יד ימינו". כששמע קיד תיאור זה העיר: "הייתי פח הזבל של מקדונלד".

הוועדה אכן קיבלה משרל מסרים, שנותבו בדרך כלל דרך קצין הקישור לצבאות זרים, סא"ל מיכאל בלוק, אל הנספח הימי האמריקני סא"ל ארנסט קסטל.

הודעה לעיתונות, משרד עוזר שר ההגנה (ענייני ציבור), ווינגטון הבירה, מס' 67-594, 28 ביוני 1967.

CIA, Directorate of Intelligence, Intelligence Memorandum, "The Israeli Attack on the USS *Liberty*, 13 June 1967, SC No. 01415/67." המזכר כלל 7 עמודים, רישום כרונולוגי ב-3 עמודים ומפת האזור.

פירוט האירועים והמפה מראים את הזמן המקומי וזמן ווינגטון עם פער של 7 שעות ביניהם. זמני ווינגטון (שעון קיץ המזרחי – EDT) מדויקים. זה מאשר את המסקנה, שמכיון המזכר לא התייחסו לאי-הנהגת שעון קיץ בישראל, בסני או באיזור הפעולה של "ליברטי". מחבר ספר זה הביא אי-דיוק זה לידיעת CIA, אבל לא ננקטה פעולה מתקנת כלשהי.

ראו תיק "ליברטי" של CIA.

שם האוניה המצרית כתוב ערבית, והתעתיק באותיות לטיניות מתאפיין ביצירתיות יתרה.

CIA, "Israeli Attack," 4

צוות מציאת העובדות אושר רשמית רק ב-15 ביוני 1967, כאשר חתם רב אלוף ב.א. ספיבי, מנהל המטה המשולב, על מזכר לאלוף רוס, אותו קיבל על סיפון אונית הדגל של הצי השישי בים התיכון. במועד זה הוא וצוותו כבר השלימו כמעט את משימת מציאת העובדות שלהם. ספציפית, הוטל על הצוות לחקור את האמצעים ששימשו להוציא ולשדר הוראות מבצעיות של ראשי המטות המשולבים ליו.אס.אס. "ליברטי" והנסיבות הכרוכות בהנחיות סותרות כלשהן, עיכובים ניכרים בקבלת מסרים או הוראות אחרות, או אי-קבלתם.

"Introduction," Report of the JCS Fact Finding Team, USS *Liberty* Incident, 8 June 1967 (Secret) זה מוכר בדרך כלל כ"דוח רוס".

סעיף 5: (בלמ"ס [בלתי מסווג]). מאחר שצוות מציאת העובדות לא היה גוף חוקר מבחינה משפטית, הוא הקפיד במהלך חקירתו על קיום המגבלות הבאות:

א. הראיונות לא נוהלו בשבועה.

ב. העדים לא הוזהרו בדבר זכויותיהם ולא הוגדרו כצד מעוניין.

ג. נמנעה הפרעה לוועדת החקירה של צי ארה"ב.

ד. הפגיעה באנשי צוות "ליברטי" היתה מינימלית.

ה. נציגים של הזרועות הצבאיות הוזמנו להצטרף לצוות (דוח רוס, 3).

המועצה המייעצת למודיעין חוץ לנשיא הוקמה על-ידי הנשיא ג'ון פ. קנדי בעקבות מחלל מפרץ החזירים.

רבים מחבריו של קליפורד בממשל ג'ונסון לא היו מרוצים מדוח זה, בהתרחשם שניסה לתייג את ישראל כתוקפן בעוד שבדרך כלל הוסכם שישראל פעלה מתוך הגנת עצמית, כפי שהותר בסעיף 51 של מגילת האו"ם, ולא היתה

אשמה בתוקפנות. שום האשמה בתוקפנות בהקשר של מלחמת ששת הימים לא הסתיימה בהחלטת או"ם המגנה את ישראל.

23 דוח קליפורד שמור בספריית לינדון בינס ג'ונסון באוסטין, טקסס, תיק ביטחון לאומי, מזכרים לנשיא, WWR כרך 35, תיבה 19. סיווג הדוח הוסר בעקבות ערעור מחבר ספר זה ב-25 באוקטובר 1995. מכתב ההעברה מרוסטאו לנשיא ג'ונסון, פריט 82a, נותר מסווג. בעקבות ערעור מחבר ספר זה על החלטה זאת, הוסר סיווג המכתב ב-25 ביוני 1988.

24 דוח קליפורד, 4-5.

25 שם, 5.

26 ראיון טלפוני של מחבר ספר זה עם קלארק קליפורד ב-9 בפברואר 1989. קליפורד היה בווישינגטון הבירה.

27 "חוק מרפי" היה הביטוי שנקט קליפורד.

28 ייתכן שזה היה בחדר המצב במרתף האגף המערבי של הבית הלבן.

29 ראיון טלפוני של מחבר ספר זה עם קלארק קליפורד ב-9 בפברואר 1989.

30 Clark Clifford, *Counsel to the President* (New York: Random House, 1991), 446.

31 היקנלופר היה סנטור רפובליקאי מ-1945 עד 1969.

32 שנאתו של היקנלופר לישראלים, או חוסר אמונו בהם, השתקפו בישיבה סגורה של הוועדה ליחסי חוץ של הסנט (סיווג התמליל הוסר ב-1984), שם אמר במהלך דיון על מיזם הגרעין של ישראל: "אני חושב שהישראלים שיקרו לנו כגנבי סוסים בעניין זה. הם סילפו וזייפו לגמרי את העובדות בעבר. אני חושב שזה חמור מאוד שהם פעלו באורח זה בקשר לכור ייצור ספציפי זה, שהם עסקו בבנייתו החשאית ובאורח עקבי, במצח נחושה, הכחישו בפנינו שהם בונים."

33 U.S. Senate, Hearings before the Committee on Foreign Relations on S. 1872, A Bill to Amend the Foreign Assistance Act of 1961, as Amended, and for Other Purposes, 90th Cong., 1st sess., June 12, July 14 and 26, 1967 (Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1967).

34 סא"ל (דימ') ל. מ. (פיט) בוצ'ר, מפקד "פואבלו" בשעת לכידתה, מצוטט כאומר: "אני לא מפסיק לספר את הסיפור של 'ליברטי' וחשיבותו לנסיבותינו לא יותר מ-6 חודשים אחר כך ואת העובדה הניצחת שלולא התככים הפוליטיים שהותירו את הלקחים רבי הערך ביותר בכספת חתומה, תקרית 'פואבלו' לא היתה מתרחשת."

35 U.S. Senate, Hearings before the Committee on Armed Services, United States Senate, on S. 3293, Authorization for Military Procurement, Research and Development, Fiscal Year 1969, and Reserve Strength, 90th Cong., 2d sess. (Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1968), 47. This hearing was held on February 1, 1968, at 2:40 P.M. in Room 212, Old Senate Office Building. Present: Senators Stennis (presiding), Symington, Jackson, Cannon, McIntyre, Byrd Jr. of Virginia, Smith, Thurmond, Miller, Tower, Pearson, and Dominick.

36 Rep. Robert Lee Fulton Sikes of Florida, House of Representatives, *Report of Subcommittee on Department of Defense of the Committee on Appropriations, April 8, 1968* (Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1968), 357-58.

37 Rep. John J. Rhodes (Ariz.), *House Subcommittee Hearing Report*, 394.

38 תת הוועדה למשרד ההגנה של ועדת ההקצבות: *House Subcommittee Hearing Report*, 398-99.

39 *Congressional Record-House*, July 12, 1968, 21055.

40 בסיועו של הסנטור מפלורידה בוב גרהם ומטהו, הצליח מחבר ספר זה לבקר במשרד מוגבל-הגישה של הוועדה המיוחדת למודיעין של הסנט. במהלך הביקור, עידן אותו אחד מאנשי המטה, שחלק מדוח ועדת ההקצבות של בית הנבחרים עדיין נותר מסווג כמצוין.

41 Report of the Armed Services Subcommittee of the Committee on Armed Services, House of Representatives, under the Authority of H. Res. 201. 92d Cong., 1st sess., May 10, 1971 (Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1971). דוח זה נמסר להדפסה, עם מחיקות

לשמירת סודיות, ליו"ר ועדת בית הנבחרים לכוחות המזוינים, חבר הקונגרס מלואיזיאנה פ. אדוורד הברט, ב-24 במרס 1971. הוועדה בחנה את תקרית "ליברטי", את תקרית "פואבלו" מ-23 בינואר 1968, ואת הפלת מטוס 121-EC של הצי בידי צפון קוראיה ב-15 באפריל 1969.

Report of the Armed Services Subcommittee, 10

מובהר במכתב העברת הדוח מ-24 במרס 1971 מיו"ר הוועדה רוברט ה. מולוהן אל יו"ר הוועדה לכוחות המזוינים פ. אדוורד הברט. U.S. House of Representatives, Report of the Armed Services Subcommittee, III.

אל"מ פרנק סניידר, קצין הקשר של הצי השישי, שהיה על סיפון יו.אס.אס "ליטל רוק" עם אדמירל מרטין ב-8 ביוני 1967, סייע לאדמירל-משנה פיצפטרק בהכנת עדותו בפני הוועדה.

Brigadier General Roscoe M. Cougill, (Ret.), "C3 during Desert Shield and Desert Storm," in Seminar on Command, Control, and Communications, Guest Presentations, Spring 1992. Program on Information Resources Policy, Harvard University, Cambridge, Massachusetts, August 1994.

U.S. House, Report of the Armed Services Subcommittee, 3, 4

רא"ל ריצ'רד פ. קלוקו מחיל האוויר האמריקני החל לשרת ביולי 1967 כסגן מנהל סוכנות התקשורת של משרד ההגנה (DCA) וכסגן מנהל הסיוע הטכני של מערכת הפיקוד הצבאית הלאומית (NMCSTS), והתמנה למנהל DCA ב-15 בנובמבר 1967.

U.S. House, Report of the Armed Services Subcommittee, 41-42

James M. Ennes Jr., *Assault on the "Liberty"* (New York: Random House, 1979)

ענף מחקר והדרכה במחלקת ההיסטוריה של צה"ל פרסם את "תקרית תקיפת ה'ליברטי' (8 ביוני 1967)", ב-7 בפברואר 1982. ראש מחלקת ההיסטוריה, אל"ם אורי אלגום, חתם על הדוח. בהקדמה לדוח כתובות 5 הערות: 1. לכתוב מתוך הדוח

בראיון טלפוני עם מחבר ספר זה, ציין הסנטור לשעבר עדליי סטיבנסון שכמעט ואינו זוכר את העניין או את החקירה. הראיון נערך ב-4 בינואר 1990. סטיבנסון היה בשיקגו.

מחבר ספר זה ביקר במשרד הוועדה המיוחדת של הסנאט למודיעין בווישינגטון הבירה, אבל לא הצליח לאתר תיעוד גלוי כלשהו של החקירה. כמצוין בהערה 52 לעיל, עדלאי סטיבנסון טען, שאינו זוכר את החקירה. מחבר ספר זה כתב לכל אחד מהסנטורים ששירתו בוועדה בין 1979-1981 וביקש מידע על החקירה. איש מהם לא ענה.

מחבר ספר זה ראיון 2 קצינים מיחידת דובר צה"ל - אל"ם רענן גיסין ורס"ן (אח"כ סא"ל) דני גרוסמן, שזכרו כי רואיינו על ידי הוועדה. מחבר ספר זה אימת את קיום הראיונות עם מוביל מבנה "כורסה" ומוביל מבנה "רויאל".

Birch Bayh (D-Ind.); Adlai E. Stevenson (D-Ill.); Walter D. Huddleston (D-Ky.); Joseph R. Biden (D-Del.); Daniel P. Moynihan (D-N.Y.); Daniel K. Inouye (D-Hawaii); Henry M. Jackson (D-Wash.); Patrick J. Leahy (D-Vt.); Barry M. Goldwater (R-Ariz.); Edwin (Jake) Gam (R-Utah); John Chafee (R-R.I.); Richard G. Lugar (R-Ind.); Malcolm Wallop (R-Wyo.); David Durenberger (R-Minn.); Charles McC. Mathias (R-Md.); and ex officio: Robert C. Byrd (D-W. Va.) and Howard H. Baker Jr. (R-Tenn.).

המסמך נקרא "התקפה על יו.אס.אס 'ליברטי'". במקור הוא סווג "סודי ביותר", שכן חלק מתוכנו נשא דרגת סיווג זה. חלקים אחרים סווגו "סודי", "שמור" ו"בלתי-מסווג". המסמך המקורי שסווג "סודי ביותר" סומן "לא למסירה לאזרחי חוץ". סיווג המסמך הוסר על ידי מנהל NSA ב-11 ביולי 1983.

מחבר ספר זה השיג תחילה עותק של מסמך זה מאזרח חוץ שלא השתייך לקהילת מודיעין כלשהי. העותק לא שיקף הסרת סיווג. מחבר ספר זה בילה חודשים בניסיונות לכתוב ל-NSA. אלה היו הימים שבהם כונתה הסוכנות "No Such Agency" ומכתבים אליה הוחזרו בציון "כתובת לא מספקת" או לא נענו. לבסוף נודע, כי סיווג המסמך הוסר וכי הוא שמור בארכיון הלאומי בווישינגטון הבירה ומספרו SRH-256. המסמכים היחידים האחרים בארכיון הלאומי הנוגעים לתקרית ליברטי, שסיווגם הוסר, הם: REP0006C, RG 218, Chairman Wheeler Files, 091. Israel-UAR Conflict, May-June 1967, Box 27, 631/8/14/4.

NSA, *Attack on the U.S.S. "Liberty,"* 40

-
- 57 אלן מ. בלו מרוקוויל מרילנד, אחד מ-3 הטכנאים האזרחיים שהועסקו על ידי NSA, נהרג בתקיפה.
- 58 NSA, *Attack on the U.S.S. "Liberty,"* 40.
- 59 מכתב מאת דברה ריי אנדרסון, סגנית העוזר לנשיא ומנהלת המשרד לעניינים בין-ממשלתיים, הבית הלבן, 5 בספטמבר 1991.
- 60 מכתב מאגודת ותיקי "ליברטי" לניקולס מברולס מ-1 ביולי 1991 בחתימת היו"ר ג'וזף ל. מדוז.
- 61 פגישה של מחבר ספר זה עם רוי ג'. קיקר וורן נלסון ב-29 באפריל 1992 בבניין המשרדים רייבורן. לאחר הפגישה ניגשו השלושה למשרדו של חבר הקונגרס מברולס בבניין זה לפגישה איתו.
- 62 הנשיאים לינדון ב. ג'ונסון, ריצ'רד מ. ניקסון, ג'רלד פורד, ג'ימי קרטר, רונלד ריגן, ג'ורג' ה.ו. בוש, וויליאם ג'. קלינטון.